

פרשת חיי שרה – השדה והמערה: יצחק בארץ

לאחר מכן העמידו מאזנים ובדקו שכל חתיכות הכסף הן ברמה של "עֵבֶר לַסֶּחֶר" (שם כ"ג, ט"ז). בנוסף, בקניית שדה היו מציינים את העצים שמסביב לשדה לכל אורך גבולותיו, וכך עשו.

כל אותו הזמן, גופת שרה מונחת וזועקת לקבורה מכובדת!

האם היה נכון להשאיר את שרה ולנהל משא ומתן על חלקת אדמה בארץ? ההגיון אומר, שקודם כל יש לקבור אותה ורק אחר כך להתפנות להתעסק עם הדברים הללו!

אולם, אם היה קובר מיד את שרה הייתה אובדת ההזדמנות לשכנע את בני חת שאברהם מוכרח לקנות שדה. היה מתפספס הסיכוי לעבור ממעמד של "נשיא א-לוהים" למעמד של תושב עם זכויות אזרח, בעל נחלה.

כאן, אם כן, ישנה התנגשות ערכים, שיש לה גם משמעות הלכתית. האם כבודו של המת דוחה הזדמנות לקנין שדה בארץ ישראל, או להיפך?

חז"ל (בבא קמא פ:) תיארו התנגשות דומה בין קניית שדה לבין שבת, במקרה והזדמן לאדם לקנות שדה בארץ ישראל בשבת. לפי הסוגיה, מותר לומר לגוי לקנות את השדה ולחתום על כך בשמנו, ובלבד שלא תישמט מידנו ההזדמנות.

אברהם לימד אותנו את השיעור הזה: קבורת המת וכבודו הם ערכים חשובים עד מאוד, אבל קניית שדה בארץ ישראל עולה עליהם.

גם לדורות, לא מערת המכפלה וקברי אבות הם עיקר הפרשה, אלא תחילה השדה ואחר כך המערה. השדה והנחלה, האחיזה בארץ, הר הטרשים הקרח, שבו יכולים בני אברהם להאחז וגם לנטוע עץ.

ג. הארץ – והאשה

בהמשך הפרשה, אברהם השביע את העבד:

"וְאֶשְׁבִּיעֶנְךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֶלֶּהִי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: כִּי אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדָתִי תֵלֵךְ וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבָנִי לְיִצְחָק" (בראשית כ"ד, ג-ד)
כיצד הבין העבד את השבועה שאברהם ביקש ממנו? נראה, שהעבד הבין שיש בארץ בעיות גדולות של השחתה מוסרית ואין כאן אשה הוגנת ליצחק. אם כן, אולי לא תהיה ברירה אלא להחזיר את יצחק לארץ מולדתו של אברהם.
על כן, העבד שאל:

"אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם" (שם ה')

א. המשא ומתן של אברהם

המשא ומתן בין אברהם לבין עפרון בן צוחר החיתי, התנהל באופן מוזר למדי. אברהם ביקש קבר ובני חת הציעו לו את מבחר קבריהם, אבל הוא סירב ורוצה את הקבר בשדה עפרון. עפרון הציע את השדה במתנה ואברהם שוב סירב לקבלו במתנה ורצה לקנות אותו, עד שהגיעו להסכמה שאברהם ישלם 400 שקל כסף. דומה הדבר למי שבא לקנות דירה ואומרים לו: 'דירה אחת אי אפשר למכור לך, רק את כל הבנין'. את המערה אי אפשר למכור, אלא רק השדה יחד עם המערה! מדוע ביקש עפרון למכור את השדה כולו? תשובות שונות נאמרו לשאלה זו, ולא נכנס אליהם במסגרת זו. בכל אופן, הנראה מבין הדעות הוא, שעפרון ביקש להרתיע את אברהם מלקנות בכלל.

אולם, עפרון לא הבין את נפשו של אברהם ואת מבוקשו האמיתי. מרגע ששמע אברהם את הרעיון לקנות את השדה כולו, השתנה הכל.

מכאן ואילך, מדובר בכתוב על השדה ועל המערה, השדה במקום ראשון והמערה במקום שני:

"...אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני... ויקם שדה עפרון אשר במכפלה... השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה... ויקם השדה והמערה אשר בו... לאברהם..." (בראשית כ"ג, ג-ח)

ב. השדה ואחרי המערה

אבל עפרון לא הסתפק בנסיון להרתיע את אברהם על ידי הרחבת הנכס הנמכר. עפרון החליט גם לדרוש סכום עתק בתמורה לשדה ולמערה.

ככל הנראה, גם כאן ביקש עפרון להרתיע את אברהם. איננו יודעים מה אפשר היה לקנות באותה תקופה בארבע מאות שקל כסף, אבל יש לנו אינדיקציות שונות ממקומות אחרים בתורה. בסיום ספר ויקרא (כ"ז, ט"ז) אומרת התורה שיבול של שדה שעורים קטן ימכר בשקל כסף לשנה, ובחמישים שקל כסף לחמישים שנה. כמו כן, מפרשת יוסף (בראשית ל"ז, כ"ח) למדנו שעבד נמכר בימי האבות בעשרים שקלים. אם כן, אין ספק שארבע מאות שקל כסף הוא סכום עצום.

להבנתי, "שדה עפרון" שהמערה בקצהו לא היה בעמק הפורה והנטוע שמתחת למערה, אלא על גבעת הטרשים התלולה שמעל.

אברהם רק שמע שאפשר לקנות הר שלם – ומיד שילם. שהרי, זה היה בדיוק מה שהוא רצה: להאחז בארץ.

מאד ויקנאו בו שרי פלשתים, ואחרי כן חזר לעוניו והתאוה לציד בנו והמטעמים, ואין אלו רק דברי שחוק. ועוד כי הכתוב אמר: 'ויהי אחרי מות אברהם ויברך א-להים את יצחק בנו' (שם כ"ה, י"א), והברכה תוספת בעושר ובנכסים וכבוד, ואיה ברכתו שאיבד הון אביו והעני? ואחרי כן: 'ואהיה עמך ואברכך' (שם כ"ו, ג), העשיר והעני אחרי כן? ואם יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העושר אין זה באותם שנתברכו מפני הקדוש ברוך הוא, כי 'ברכת ה' היא תעשיר ואל יוסיף עצב עמה' (משלי י', כ"ב).

אבל היו האבות כולם כמלכים, ומלכי גוים באים לפנייהם וכורתים עמהם ברית, וכתוב: 'וישבועו איש לאחיו' (בראשית כ"ו, ל"א). ואם היה יצחק רע המזל מאבד נכסי אביו, איכה אמרו 'ראו ראינו כי היה ה' עמך' (שם כ"ח), וכבר היה בעוכריו!

אבל ביזוי הבכורה לעשו לאכזריות לבו... והציד אשר היה בפיו – כן יעשו השרים והמלכים, בוחרים בציד מכל מאכל, וכל העמים יובילו מהם שי למוֹרָא, והיה עשו מחניף את אביו להביא כל צידו אל פיו לאכול ממנו כרצונו תמיד, ואהבת האב לבנו הבכור קלה להביא. ומה שאמר לברך אותו אחר עשות לו המטעמים, איננו שכר האכילה ושוכח בהם, אבל רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשורה בנפשו בעת ההבאה, ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם, או שהיה יודע בנפשו כי אחר האכילה הייתה מתענגת ושמחה [נפשו] ויחול עליה רוח הקודש, כעניין 'ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מלכים ב' ג', ט"ו).

ולא נתנו [הון] ביד יעקב כי בורח היה, ולא בידיעת אחיו יצא מן הארץ לבדו, ואילו נתנו לו הון ועבדים וגמלים היו מוסיפים בו קנאה לארוב לו ולהרגו. ורבותינו אמרו שגזלוהו ממנו. ומי אמר לו שלא היו ליעקב בגדים חמודות שש ומשי ורקמה? אבל הכתוב אמר כי עשו בלכתו השדה לצוד היה מחליפם בבגדי הציד, ומפני שיצחק ממשש תמיד בבנו ובבגדיו הלבשיה אותם את יעקב פן יכירנו בהם. והלא אתה רואה שעשה כן 'וירח את ריח בגדיו' (בראשית כ"ז, כ"ז), כי היה משים אותם בתוך נרד וכרכום, כעניין שכתוב 'מֵר וְאֵהֱלוֹת קַצִּיעוֹת כֹּל בְּגָדֵיךָ' (תהילים מ"ה, ט). והיו הבשמים צומחים בארץ ישראל, ועל כן אמר 'כריח שדה' (בראשית כ"ז, כ"ז), כי בעבור היותו איש השדה הריחו בגדיו מהם, או ריח ציצי האילנות, כמו שאמרו רבותינו כריח השדה של תפוחים.

והשאלה על מאור עיניו שאלת עיוורי לב, כי אם הייתה סיבה מאת השם הנה היא כדי שיברך את יעקב, והוא סיפור הכתוב 'ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו' (שם א'). ועל דרך הפשט איננו רק עניין הזקנה, וטעמו 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין

"הארץ", בפיו של העבד, יכולה להאמר על ארצות שונות. אין ארץ ישראל שונה מארם נהרים, שהרי כולן חלק מבריאת "שמים וארץ". גם היום חושבים יהודים רבים, כעבד אברהם, שמשפחה טובה אפשר להקים בכל מקום בעולם.

אברהם הזדעזע כולו והזהיר את העבד:

"...הִשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשָּׁיב אֶת בְּנֵי שְׁמָה" (שם ו')
אין דבר כזה "הארץ אשר יצאת משם", יש רק "שמה".
שלוש פעמים קרא אברהם לחו"ל בצורה זו: "שמה... שם... שמה". הוא גם חזר על הסבר השבועה ואמר:

"רַק אֶת בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שְׁמָה" (שם ח')
נכון, אומר אברהם, ה' הוא א-לוהי הבריאה כולה, "השמים והארץ". אבל, הוא דיבר לי ונשבע לי אודות "הארץ הזאת", ולכן רק "הארץ הזאת" ראויה להקרא 'הארץ', הארץ בה תתגשם המטרה העליונה של בחירת אברהם וזרעו.

חוץ לארץ הוא תמיד "שמה", ואי אפשר לזרע אברהם, יצחק ויעקב, לקיים משפחות של קדושה – 'שמה'!

משפחת האבות מכאן ואילך תיבנה רק מכוח ההשתרשות בארץ.

ד. אורח החיים של יצחק וייחודו

מה מוזרה לכאורה, ומה חשובה באמת, השאלה שבה עסקו גדולי פרשנינו בהקשר לפרשתנו. האבן עזרא והרמב"ן דנו בעניין רמת החיים בביתו של יצחק אבינו. נביא את הדיון המלא, כפי שציטט הרמב"ן בפירושו:

"ורבי אברהם משתבש בכאן מאוד, שאמר –

כי [עשו] ביזה הבכורה בעבור שראה שאין ממון לאביו. ורבים יתמהו כי עזב לו אברהם ממון רב, וכאילו לא ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו בא לידי עוני בזקוניו. והעֵד – שהיה יצחק אוהב את עשו בעבור צידו, ואילו היה לחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר את בכורתו בעבור נזיד. ואם היה אביו בכל יום אוכל מטעמים, מה טעם יאמר אליו 'והביאה לי ציד' (כ"ז, ד')? ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות? ולא נתנה לו אמו כסף וזהב לדרך, שאמר 'ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש' (כ"ח, כ'); למה לא שלחה לו הון, והיא אוהבת אותו, כי הוצרך לשמור הצאן? והפסוק שאמר 'ויגדל האיש' (כ"ו, ג') – קודם זקנתו ועוורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים, והנה אליהו יוכיח. ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק. אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו? ואל ידחונו בקנה של דרש, כי יש לו סוד, ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כוח באדם להבינם.

כל אלו דבריו.

ואני תִּמָּה מי עיוור עיני שכלו בזה, כי הנה אברהם הניח לו הון רב, ואבד העושר ההוא מיד קודם העניין הזה, ומפני זה ביזה את הבכורה... ואחרי כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל

שותף, ולאור ההמשך קרוב לוודאי שגם איננו יודע על דבר ה' לרבקה.
• רבקה יזמה את בריחת ההצלה של יעקב לחרן, ויצחק רק הסכים עמה.

אם נצליח למצוא קשר בין אורח ורמת החיים של משפחת האבות עם הופעתו המיוחדת והחריגה של יצחק, אולי יימצא לנו גם מפתח להבנה מחודשת של פרשיות יצחק בספר בראשית, ואף מעבר לכך.

ה. משלח ידם של האבות – רועי צאן או סוחרים?

משלח ידם של האבות היה, לכאורה, המרעה, כפי שאומרים אחי יוסף לפרעה:
"רָעָה צֶאֱן עֲבָדֶיךָ גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבוֹתֵינוּ"¹

(בראשית מ"ז, ג')

אבל עיון נמרץ יותר, דווקא בפרשה זו, עשוי להוליד מסקנה שונה: יוסף ואחיו מתכננים בקפדנות את דבריהם בפני פרעה, כדי שִׁירָאוּ כאנשים פשוטים מאוד. הם מספרים שהם רועי צאן (שהם תועבת מצרים, כפי שנאמר שם מ"ו, ל"ד), חסרי השכלה, ידיעות או מיומנות כלשהי.

הם משקיעים מאמץ גדול בהצגת עצמם ב'פרופיל נמוך', בתקווה שדבריהם ישכנעו את פרעה. חששם ברור מתוך דברי פרעה ומתוך דבריהם: שמא ירצה פרעה לגייסם לשירותו בתפקידים שונים ("שרי מקנה על אשר ל"), כפי שנאמר שם מ"ז, ו'), ויפזר את המשפחה בכל ארץ מצרים.

מטרתם של האחים היא אחת: לשבת בַּיַחַד בארץ גושן, ולשמור על אחדות המשפחה.
אילו הצגתם כרועי צאן פשוטים הייתה האמת לאמתה, לא היה צורך לתכנן זאת בקפידה רבה כל כך.

כמובן, שהאבות עסקו גם בעדרי צאן ובמרעה. אולם, יש לבדוק האם היה זה משלח ידם העיקרי או הבלעדי. האם רעו בעצמם את צאנם כיעקב בבית לבן, או שמא היו להם רועים בשירותם, כגון בנים, "אחים", רועים ועבדים?²

אם לא המרעה היה עיקר עיסוקם, ואם היו להם רועים בשירותם, במה עוד עסקו האבות למחייתם? פסוקים רבים מרמזים על כך שמשפחת האבות עסקה במסחר:

• תרח הוא שהחל בהליכת המשפחה לארץ כנען (שם י"א, לא"), אלא שנעצר בחרן והתיישב, ואברהם יצא משם להמשך הדרך. ארץ כנען היא צומת דרכי המסחר הגדולות בין מסופוטמיה ומצרים.

עיניו' (שם) בזקנתו, קרא את עֶשׂו. והנה ביעקב 'ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות' (שם מ"ח, י'), וכתוב באחיה השילוני 'כי קמו עיניו משיבו' (מלכים א' י"ד, ד'), ויספר במשה רבנו פלא 'לא כהתה עֵינוּ' (דברים ל"ד, ז')

(רמב"ן בראשית כ"ה, ל"ד)

מי שאינו מכיר את דרכם של פרשנינו, עשוי לתמוה על עצם הוויכוח ועל חשיבותו, ובפרט על הטונים הגבוהים והחריפים הנשמעים בעקביו.

שתי השקפות העולם הבאות לידי ביטוי בוויכוח הזה אולי יתפרשו, על ידי היסטוריונים, על רקע איכות החיים בספרד בימי 'תור הזהב' ואחריו. בפרט, על רקע חייהם האישיים של ראב"ע ושל רמב"ן.¹

אין להתעלם לגמרי מקו השפעה זה. בכל זאת, חשיבותו בעיני שולית, אף כי בוודאי מעניינת.

חשובה יותר השאלה העקרונית להבנת ספר בראשית, שעוררו גדולי הפרשנות בוויכוח זה: ממה התפרנס יצחק אבינו ומה הייתה רמת החיים בביתו? האם היה זה בית עשיר כבית אברהם (ויעקב?) או בית עני?

שאלה זו חשובה מאוד מפני חריגותו הכללית של יצחק בין האבות. את החריגות הזו ניתן לראות זאת ממספר מאפיינים, שנסקור אותם בקצרה:

- סיפורו של יצחק מועט ומצומצם בהיקפו, והפסיביות בולטת בו בכל מקום.
- יצחק נראה תחילה כטפל לאברהם (ולשרה) עד כדי עקדתו כֶּשֶׁה. שרה מרחיקה ממנו את "בן האמה" בהסכמת א-לוהים, והוא עצמו צועד "יחדו" עם אברהם לעקדתו.
- כולם טורחים בנישואיו של יצחק מלבדו: הוא מקבל את אשתו המיועדת, בארץ הנגב, בשדה, בשיחת ערֶבִיִים. די להשוות תיאור זה לתיאור נישואיו של יעקב בחרן, בעבודתו המופרזת, כשהוא בונה את ביתו לבדו, בעמל מפרך ובגלות - כדי לחוש בהבדל הגדול.
- פרק אחד בלבד (כ"ו) מוקדש ליצחק כשהוא לעצמו. כל פעילותו בו ממשיכה לכאורה את חפירת הבארות של אברהם, ואת החיכוך עם אבימלך ועם פלשתים על רקע הבארות ועל רקע נטילת הנשים למלך. גם הבטחות ה' לאברהם חוזרות ונאמרות ליצחק בזכות אביו: "בעבור אברהם עבדי" (בראשית כ"ו, כ"ד), "עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקותי ותורת"י" (שם ה').
- רבקה הולכת לדרוש את ה' על דבר הבנים המתרוצצים, ולה נאמרת התשובה. יצחק איננו

1. ראב"ע נדד וסבל כל ימיו, מספרד לצפון אפריקה וחזרה, גלה לאיטליה ונדד בתוכה, ושוב לצרפת ולאנגליה, וקינות הגה וכתב על עוניו ונדודיו וגלויותיו, ועל סבלו עם מות מיטיביו, ומול מבזיו ורודפיו. רמב"ן ישב רוב ימיו בשלווה בגירונה, מכובד ונוערץ על כולם, אפילו על המלך ואנשיו, עד שנאלץ לצאת משם עקב ניצחונו בוויכוח, ואז עלה לארץ ישראל.

2. ראו בראשית י"ג, ז'-ח'. והשוו שם ל"א, מ"ו; ל"ב, ט"ז-ט"ט. לעומת זאת עיינו שם ל"ז, ב' ו-ב"ז.

בהמתם הלוא לנו הם אך נאותה להם
וַיֵּשְׁבוּ אֹתָנָה" (שם כ"א-כ"ג)
וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ
וְהָנָה אֶרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלַעַד
וְגַמְלִיָּהִם נִשְׂאִים נֹכָאת וְצָרִי וְלֹט הוֹלְכִים
לְהוֹרִיד מִצְרִימָה" (שם ל"ז, כ"ה)
וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁי מְדִינִים סַחְרִים וַיִּמְשְׁכוּ
וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף
לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף" (שם כ"ח)
"וְהַמְדַנִּים מָכְרוּ אֶתוֹ אֶל מִצְרַיִם..."

(שם ל"ו).
"וְהֵבִיאוּ אֶת אַחֲיֵכֶם הַקָּטָן אֵלַי וְאֲדַעָה כִּי
לֹא מִרְגָּלִים אַתֶּם כִּי כְּנִים אַתֶּם אֶת אַחֲיֵכֶם
אֶתֶן לָכֶם וְאֶת הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ" (שם מ"ב, ל"ד)
"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֶפְוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קַחוּ מִזְמַרְת הָאָרֶץ בְּכָלֵיכֶם
וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה מַעֲט צָרִי וּמַעֲט דָּבֶשׁ
נֹכָאת וְלֹט בְּטַנִּים וְשֻׁקְדִים. וְכֶסֶף מִשְׁנֵה קַחוּ
בִּידְכֶם..." (שם מ"ג, י"א-י"ב)
מכל הפסוקים המובאים עולה תמונה ברורה למדיי:
משפחות תרח, אברהם, נחור ולוט וצאצאיהם, בני
קטורה ובני ישמעאל – ואף משפחת יעקב, משעה
שהשתחרר מלבן כאיש עצמאי ועשיר – היו משפחות
סוחרים עשירות.⁷

מחד, היו להן עדרים גדולים (הבנים הצעירים או
רועים מיוחדים היו מופקדים עליהם בדרך כלל).
מאידך, בשיירות ובהן גמלים, מוליכים היו סחורות
יקרות, תבלין ובשמים, מאשור, מארצות קדם ומן
הגלעד בואכה מצרימה. אפילו בשנים קשות של
בצורת היו סחורות יקרות כאלה מצויות בבית יעקב,
וגם כשלא היה לחם לאכול, היה כסף לקנות.
אמנם אברהם סימן כיוון אחר – ארץ גרר וחפירת
בארות, ויצחק מימש אותו הלכה למעשה. יצחק החריג
בין החריגים, פרש ממסחר השיירות ומאורח חיי
האבות, והשאיר אותם לישמעאלים ולבני קטורה,
צאצאי בית אברהם שמסביב. כך הבין את דבר ה'
המפורש אליו:

"אַל תֵּרַד מִצְרִימָה שְׁלֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיךְ.
גֹּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת [גרר]! וְאֵהִיָּה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ..."

(בראשית כ"ו, ב'ג')
זהו מהפך אידאולוגי באורח החיים של משפחת
האבות – ניסיון יחיד לשנות כליל את אורח החיים.
יצחק התיישב בארץ גרר, והפך לחקלאי, איש שדה,
כדי לקיים את מצוות ה' לאברהם, ואישית אליו –
להתיישב בארץ, בישיבת קבע חקלאית.
צדקו אם כן, דברי ראב"ע, אף כי לא כפי שנתכוון. לא
ביש מזל היה כאן, אלא שינוי מודע באורחות החיים.
טענותיו של הרמב"ן נופלות בבת אחת, ואף הרמב"ן
עשוי להודות בכך. אין פה שום קללה או בטלנות של
מאבד נכסי אביו כלא יוצלח, אלא ברכת ה' בדרך

מפסוקים רבים עולה עושרו ונכסיו של משפחת
אברהם:

"וַיִּקַּח אֲבִרָם אֶת שְׂרֵי אֶתוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן
אֲחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר עָשׂוּ בַחֲרוֹן..." (שם י"ב, ה')

"וְאֲבִרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵהוּ בְּכֶסֶף וּבַזְּהָב"
(שם י"ג, ב')
"וַיִּשְׁמַע אֲבִרָהִם כִּי נִשְׁבָּה אֲחִיו וַיִּרַק אֶת
חַנִּיכָיו לְיָדַי בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עֶשְׂרִי וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת³
וַיִּרְדֹּף עַד דִּן" (שם י"ד, י"ד)
"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סֹדֶם אֶל אֲבִרָם תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ
וְהִרְכַּשׁ קַח לָךְ. וַיֹּאמֶר אֲבִרָם... אִם מִחוּט
וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ, וְלֹא
תֹאמַר אֲנִי הִעֲשֵׂרְתִי אֶת אֲבִרָם"

(שם, כ"א-כ"ג)
"וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת אֲבִרָהִם לֵאמֹר לוֹ. אֲדַנִּי
שִׁמְעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי
וּבִינְךָ מֵהָ הוּא וְאֶת מִתְּךָ קִבֵּר. וַיִּשְׁמַע
אֲבִרָהִם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אֲבִרָהִם לַעֲפֹרָן אֶת
הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבָר בְּאֶזְנֵי בְּנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת
שֶׁקֶל כֶּסֶף עֵבֶר לְסַחָר" (שם, י"ד-ט"ז)
וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרֵה גַמְלִים מִגְּמַלֵּי אֲדִנְיוֹ⁴
וַיֵּלֶךְ וְכָל טוֹב אֲדִנְיוֹ בִּידָד" (שם כ"ד, י')
"וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּבַגְדִים
וַיִּתֵּן לְרַבֵּקָה וּמַגְדַּנָּת נֹתָן לְאֲחִיהָ וְלֵאמֹה"
(שם נ"ג)

"וַיֹּסֵף אֲבִרָהִם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשֵׁמָה קַטוּרָה.
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרֹן וְאֶת יַקֵּשׁ וְאֶת מִדָּן וְאֶת
מִדְיָן... וַיִּתֵּן אֲבִרָהִם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק.
וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבִרָהִם נֹתָן אֲבִרָהִם
מִתְּנָת וַיִּשְׁלַחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדָנוּ חַי
קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם"⁵ (שם כ"ה, א'-ז')
"וַיִּשְׁכְּנוּ [בְּנֵי יִשְׁמַעְאֵל] מַחוּלָה עַד שׁוֹר אֲשֶׁר
עַל פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶכָה אֲשׁוּרָה"⁶... (שם י"ח)
"וְאֶתְנֹנוּ תִשְׁבוּ [בְּנֵי יַעֲקֹב עִם שְׁכָם] וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לְפָנֵיכֶם שְׁבוּ וְסַחְרוּהָ וְהֵאחֲזוּ בָּהּ"
(שם ל"ד, י')

"...וַיֵּשְׁבוּ בָאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אֶתְהָ וְהָאָרֶץ הָנָה
רַחֲבַת יָדַי לְפָנֵיהֶם... מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנֵם וְכָל

3 מדובר אפוא בשבט די גדול, חזק ועשיר, שהיו בו אלפי נפשות, הם אנשי בית אברהם.

4 הגמלים שנוכרו בספר בראשית אינם עדרים של גמל מבית, של נודדי המדבר - שכן זו תופעה מאוחרת יותר (ראה שופטים ו"ח) - אלא גמלים מתורבתים במספרים קטנים לצורכי השיירות. הראיה החשובה ביותר היא רשימת מזון מאללח' שבצפון סוריה, מן המאה ה-18 לפנה"ס - זהו אתר שאינו רחוק מחרון, ותקופה שהיא פחות או יותר זמנו של אברהם אבינו - ובה נזכרת 'מידה אחת של מספוא לגמל'. ראה: W.Y. Wiseman, 'Ration List: From Alalakh VII', JCS 8, 1959, p. 29, line 59. ראה עוד: הרב אמנון בזק, עד היום הזה, תל אביב תשע"ג, עמ' 260-263.

5 מדובר בעבר הירדן - מגלעד ועד דמשק, ארץ פורייה, ששיירות סוחרים רבות עוברות בה

6 זו דרך השיירות החשובה של עבר הירדן, מסיני והנגב ועד דמשק ואשור

7. מכאן מוסברת היטב הליכתו של תרח לארץ כנען, מלכתחילה.

חדשה ושונה. ראב"ע לא הסביר מדוע העני יצחק, ולכן תקף רמב"ן את פירושו, במידה של צדק; אבל יצחק לא איבד סתם כך את רכוש אביו, אלא פרש מן המסחר ומן העושר הכרוך בו, כדי להתיישב בארץ, לעבדה ולשמרה – להתחיל מבראשית.

ברכת ה' דווקא שרתה במעשיו, עד שהצליח מאוד בזמן קצר. אז החלו פלשתים לקנאו ולרדפו, לגרשו ולסתום בארותיו, ודחקו בו מעשק לשטנה, ומשטנה לרחובות, עד שעלה וישב בבאר שבע. גם שם עשה חיל – אמנם לא בסגנון העושר של משפחות הסוחרים הנוודים בדרכי השיירות, המשקיעים את הונם בסחורות יקרות ובעדרים (ובכל מה שאפשר לקחת וללכת, אם יש צרה או קושי).

*

יצחק הוא החקלאי היחיד במשפחת האבות, שהתיישב בארץ ממש על פי דבר ה', היחיד שנולד בארץ ומעולם לא יצא ממנה. ייחודו בלידתו המופלאה שבה קשור שמו, בעקדתו ובהצלתו מן המאכלת על ידי מלאך ה', שהיא כמו לידה שנייה, ולא פחות מזה גם באורח חייו, איש מעשה – שותק ועובד, שונה כל כך מאבותיו, וגם מבניו.

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יואל בן-גון התשע"ז
עורך: אורי יעקב בירן

בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il
